

daryta. O padaryta tikrai gera pradžia platesnėms marksistinės filosofijos studijoms mūsų respublikoje.

A. Gasiūnas, E. Gendrolis, V. Radvilavičius

ZVILGSNIS Į DOROVĖS AIŠKINIMŲ RAIDĄ

Pastaraisiais metais mūsų respublikos filosofai etikai yra iškėlę ir aptarę įvairius aktualius etikos klausimus, pateikę naujų išvadų tolesniems tyrinėjimams. Šie tyrinėjimai reikšmingi ne tik tuo, kas pastaruoju metu nuveikta, bet ir ankstesne etine mintimi. Etikos istorija padeda vaisingiau plėtoti etiką kaip teoriją, geriau ir visapusiškiau suprasti ir analizuoti dabartinės marksistinės etikos problemas. Šia prasme svarbi „Minties“ leidyklos išleista Česlovo Kalendos, Vilniaus universiteto filosofijos katedros docento, knygelė „Dorovės samprata“¹. Tai pirmoji „Filosofijos skaitinių“ etikos ciklo knygelė. Autorius šį darbą parašė remdamasis savo ankstesniais etiniais tyrinėjimais. Jie ir yra svarbiausia autoriaus mokslinių interesų sritis. „Dorovės samprata“—tai šių tyrinėjimų apibendrinimas. Jos turinį sudaro dorovės sampratos raidos apžvalga nuo seniausių iki šių laikų.

Apžvalgoje nesitenkinama nuomonių konstatavimu—drąsiai keliami svarstylini dalykai, pabrėžiamas jų sudėtingumas, išdėstoma ir paties autoriaus nuomonė tais ar kitais aptariamais klausimais. Taip aktyvinama ir skaitytojo nuomonė, skatinama tolesnė aptariamų klausimų analizė.

Knygelė yra penkių skyrių. Pirmame skyriuje nušviečiamas dorovės atsiradimas pirmųjų žmonių gyvenimo sąlygomis. Č. Kalenda remia tuos filosofus, kurie skiria pirmųjų žmonių papročius ir dorovę. Pastarąją laiko labiau išsivysčiusiu žmonių elgesio reguliavimo būdu. Tai lemia didesnis žmonių sąmoningumas, savarankiškumas, sugebėjimas patiems spręsti ir atsakyti už savo poelgius. Tuo tarpu pirmųjų dorovės turinį nulėmė visuomeninio pobūdžio vertybės—giminės narių solidarumas, kolektyvizmas.

Toks papročių ir dorovės skvrimas vis dėlto kiek sunkina tų reiškinų apibūdinimą. Lotyniškos kilmės žodis „moralė“ (frus nrvstvennostj, vokiečiu Sittlichkeit), taip pat kai kurių kitų kalbų žodžiai yra

kilę iš žodžio „paprotyš“: dorovė iuk išreiškiama tam tikrais žmonių bendravimo įpročiais ir papročiais.

Be abejo, knygelės autorius pateikiamas dorovės supratimas yra problemiškas. Tollesnis dėstymas rodo autorių esant nuoseklią, gana išvalgų pasirinkto dalyko tyrinėtoją.

Antroje dalyje aptariama dorovės samprata klasinėse visuomenėse. Pažymima, kad materialios klasinės visuomenės narių gyvenimo sąlygos lėmė ir jų tarpusavio santykių pobūdį. Tų santykių pamatu radosi nauja, klasinio pobūdžio dorovė.

Šios dorovės normos, gindamos bendrus žmonių reikalus, pasirodė sunkiai suderinamos su privačiais atskiro žmogaus siekiais. Žmonių santykius imta aiškinti ir tvarkyti naujaip. Dorovė, kuria siekta įtvirtinti socialinę nelygybę, imta grįsti religija. Ta proga autorius glaustai apibūdina ir senovės graikų mąstytojų—Sokrato, Platono, Aristotelio, hedonistų, kinikų, stoikų pažiūras į dorovę, paseka tų pažiūrų poveikį krikščioniškajai dorovei, aptaria teologiską dorovės aiškinimą viduramžiais, metafizinio materializmo atstovų T. Hobso, D. Loko, K. Helvecijaus, P. Holbacho ir kitų krypčių filosofų etines pažiūras, plačiau aptaria I. Kanto, G. Hegelio, L. Fejebacho indėlių į šią problemą. Toks etinės minties istorinis fonas padeda Č. Kalendai giliau atskleisti dorovės marksistinės sampratos reikšmingumą. Šia proga autorius pažymi, kad K. Marksas atskleidė dorovės aiškinimų ribotumus remdamasis socialiniais, ekonominiais reiškiniais, sąlygojančiais klasinės visuomenės narių tarpusavio susvetimėjimą. K. Marksas dorovę aiškino materialistiniais pagrindais, t. y. vadovaudamasis materialistiniais visuomenės raidos dėsniniais.

Marksistiniu požiūriu—dorovė visuomeninis, istorinio pobūdžio reiškinys. Kintant visuomenėms, kinta ir dorovė. Bet joje išlieka tos normos, kurios būtinos kiekvienos istorinės žmonių bendrijos gyvenimui. Kita vertus, klasinėje visuomenėje dorovė išlieka klasine tarnaudama klasiniams interesams.

Dorovės pažangos klausimas siejamas su visuomenės pažanga. Todėl, aptardamas dorovės vaidmenį, autorius pabrėžia, kad dorovė padeda kurti ir įtvirtinti visuomeninius santykius, o atskiro žmogaus gyvenime ji dažnai tampa didžiausia vertybe

¹ Kalenda Č. Dorovės samprata.—V., 1981, 110 p.

(„dorovė organiškai įeina į asmenybės struktūrą“, p. 77).

Dorovės savitumas yra grindžiamas jos normų vykdymo savanoriškumu. Dorovė yra „asmenybės veikimo būdas, kuris labiausiai atitinka socialinę jos prigimtį ir esmę“ (p. 82).

Dorovės struktūros aiškinimas sukelia ir prieštarų minčių. Antai dorovinių santykių, kaip praktinių santykių, priklausančių dvasinių, ideologinių santykių sričiai, išskyrimas — dorovinio elgesio išskyrimas. Atrodytų, tarsi santykio sąvoka platesnė negu elgesio, t. y. pirmoji pastarąją subordinuojanti. Asmenybių poelgiais reiškiasi ir jų santykiai. Bet tai, be abejo, taip pat svarstyti klausimai.

Ketvirtame skyriuje išdėstoma dorovės samprata socialistinėje visuomenėje. Naujos komunistinės dorovės atsiradimas grindžiamas ir naujų visuomeninių santykių plėtojimusi. Naujoji dorovė nagrinėjama pareigos ir paprastumo požiūriu, jos pobūdis aiškinamas socialistinės visuomenės ypatybėmis; ugdomas žmogaus sąmoningumas, jo sugebėjimas vadovautis naujos dorovės principais.

Paskutiniame, penktame, skyriuje dorovės samprata išdėstoma ideologinės kovos kontekste. Dviejų pasaulinių sistemų kova vyksta ir dorovės interpretavimo srityje.

Kritikuodamas natūralistines, idealistines pažiūras į dorovę, aiškindamas pesimistines nuotaikas, iškreipiančias socialinių dorovės vaidmenį, moralizavimo ydingumus, autorius pagrįstai nurodo, kad skirtingi, priešaringi dorovės aiškinimai netiesiogiai atskleidžia žmonių visuomenės raidos sudėtingumą. Atskleisdamas žmonių gyvenimą sąlygojančias priežastis, jas įsisąmonindamas, žmogus plačiau, kūrybingiau reiškiasi visuomenėje, aktyviau kovoja už gerį.

Č. Kalenda savo knygelėje iškėlė daug klausimų. Žinoma, tokios apimties darbe neįmanoma vienodai pagrįstai visus iškeltus klausimus nušviesti. Šių problemų gausumas riboja jų visapusiško nušvietimo mastą. Būtų galima nurodyti, kad, pavyzdžiui, knygelėje pernelyg konspektyviai aptariamai prancūzų švietėjai ir kai kurie kiti dorovės teoretikai. Bet, turėdami galvoje, kad tokio pobūdžio literatūros dar labai nedaug, turime taip pat pripažinti, jog recenzuojamoji knygelė galbūt išaugs į žymiai didesnės

apimties teorinę studiją, kuriai bus galima taikyti ir kitus vertinimo kriterijus. O kol kas šis trumpas etinės minties raidos išdėstymas, matyt, pasitarnaus kaip pagrindas etiniams tyrinėjimams atskirais dorovės klausimais.

Reikia pažymėti aiškų, sklandų Č. Kalendos dėstymo būdą. Autorius nevargina skaitytojo tarptautinių žodžių derinimo įmantrybėmis, nesistengia dirbtinai išpūsti keliamų klausimų reikšmingumo, — aiškina paprastai, tačiau tokius dalykus, kurie iš tikrųjų reikšmingi kiekvienam žmogui, neretai net lemtingi žmogaus gyvenimui. Tas skatina domėtis Č. Kalendos „Dorovės samprata“, joje iškeltomis mintimis.

E. Krakauskas

KATALIKIŠKOJO KLERIKALINIO ANTIKOMUNIZMO ANALIZĖ

Apie klerikalinį antikomunizmą, taip pat ir apie katalikišką jo atmainą rašyta nemažai. Yra vertingų šios tematikos istorinių darbų, veikalų, analizuojančių Vatikano ideologiją ir politiką praityje ir dabartyje, demaskuojančių Vakarų klerikaliųjų centrų falsifikacijas apie bažnyčios ir tikinčiųjų padėtį socialistinėse šalyse. Šį dešimtmetį mūsų respublikoje ypač intensyviai tiriama lietuvių klerikalinės išeivijos ideologija ir veikla. Tačiau daugelyje darbų „daugiau ar mažiau ištirti katalikiškojo antikomunizmo socialiniai politiniai aspektai, bet nepakankamai nušviesti jo filosofiniai pasaulėžiūriniai pagrindai. Katalikiškojo klerikalinio antikomunizmo socialinių politinių koncepcijų tyrinėjimuose neretai neatskleidžiamas jų filosofinis metodologinis pagrindas, o daugelis darbų, analizuojančių katalikiškąją filosofiją, tiesiogiai nenagrinėja šiuolaikinės ideologinės kovos. Tuo tarpu po II Vatikano susirinkimo katalikų bažnyčios socialiniai politiniai išpuoliai prieš komunizmą vis dažniau pakeičiami rafinuota filosofine, etine, pasaulėžiūrine jo kritika“.

Tokią išvadą padarė čia recenzuojamos monografijos „Katalikiškasis klerikalinis antikomunizmas“ autorius A. Gaidys¹, apžvelgęs šalyje paskelbtus darbus apie klerikalinį antikomunizmą. Pacituota mintis atsklei-

¹ *Гайдис А.* Католический клерикальный антикоммунизм. — В., 1982.